

SOMALİ

TARIM,GIDA VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ PAZAR ARAŞTIRMASI RAPORU

Tarih : 13.10.2025

Raporu Hazırlayan: Mogadişu Ticaret Müşavirliği

İçindekiler

A. Göstergeler	3
B. Giriş	4
C. TARIM SEKTÖRÜ	5
1. Tarım Kooperatifleri	6
2. Tarım ve Gıda İşletmeciliği	9
3. Tarım İşletmeciliği	11
4. Somali'de Yetiştirilen Başlıca Ürünler;	12
5. Somali'nin İhracatı	13
6. Tarımsal Alanlar	14
7. Bölgeler İtibariyle Tarım ve Hayvancılık	15
D. HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ	18
1. Hayvancılık Türleri:	19
2. Ekonomik Önemi:	20
3. Hayvancılık Sektörünün Karşılaştığı Zorluklar	20
4. Hayvan Sağlığı ve Hastalık Endişeleri	21
5. İklim Değişikliği Etkileri:	21
6. Mevsimsel Etkenler	22
7. Güvenlik ve Çatışma:	22
8. Altyapı ve Kurumsal Kapasite Eksikliği	22
9. Somali'nin Hayvancılık Sektöründeki Fırsatlar	23
10. Güncel Gelişmeler	24
E. SOMALİ EKONOMİK HARİTASI ve YÜKSEK YATIRIM ÖNCELİKLİ BÖLGELER	25
1. Yatırım Alanları	25
F. SOMALİ LİMANLARI	27
G. SOMALİ'NİN ÖNEMLİ BÖLGESEL, ULUSLARARASI ÜYELİKLERİ	28
1. IGAD	28
2. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)	29
3. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	29
4. Afreximbank Üyeliği	29
5. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)	30
6. Afrika Birliği (AfB) Üyeliği	30

A. Göstergeler

Nüfus	19 Milyon (Yerinden edilmiş nüfus 3.5 Milyon-2024)
GSMH	12 Milyar Dolar
Yabancı Doğrudan Yatırım (FDI)	%6.1, (765 Milyon Dolar - 2024)
Çok boyutlu yoksulluk endeksi	%67 (SNBS - The <u>Somali National Bureau of Statistics</u>)
Kişi Başına Düşen Gelir	737 Dolar (2024)
Ekonomik Büyüme Oranı	%4 (IMF, 2024)
Verimli ekilebilir arazi	8,9 milyon hektar ve 265.000 hektara kadar sulama potansiyeli
Tarım ve Hayvancılık Sınamaları	Ekilebilir arazinin %15'i kullanılmaktadır Sınırlı sulama kapasitesi, Gelişmemiş tarım uygulamaları Yetersiz altyapı yatırımları
Genç iş gücü	%74'ü 35 yaşın altında
Öngörülen reel yıllık GSYİH büyüme oranı	2025'te %4 ve 2029'da %4,5
Tarım Sektörü (mahsul, hayvancılık ve balıkçılık) katkısı	GSYİH'ye %70, istihdama %80 ve ihracata %50 Nüfusun %60'ı hayvancılığa ve mahsul (alt) sektörlerine bağımlı
İşsizlik oranı	%30,4
Yoksulluk Oranı	%54.4 (2024)
Göçebe yaşam oranı	%26 (SNBS, 2024)
Canlı Hayvan İhracatı	970 Milyon Dolar (2024)
İhraç Edilen Canlı Hayvan Sayısı	6.4 Milyon (2024)
Balıkçılık	45.000 mt (Metrik Ton-2024), Yıllık %50 Artış
Elektrik Erişimi	%62 Somali (NTP 2025-2029)

B. Giriş

Toplam 637.657 km²'lik bir alanı kaplayan Somali, geniş verimli toprakları ve iklim koşullarıyla tarımsal faaliyetler için elverişli koşullar sunan, tarımsal kalkınma için önemli bir potansiyele, Afrika Boynuzundaki stratejik konuma sahip bir Doğu Afrika ülkesidir. Ekilebilir alanların yanı sıra hayvancılıkta çok önemli bir yere sahip olan Somali'nin tarihi ticaret bağlantıları, Basra Körfezi ülkeleri, Doğu Afrika ve Güney Asya'daki pazarlama imkanlarını kolaylaştırmaktadır.

Tarım ve hayvancılık sektörü, ülkenin GSYİH'sine yaklaşık %70 katkıda bulunmakta, nüfusun yaklaşık %80'ini istihdam etmekte (%66'sı birincil üretimde istihdam edilmektedir) ve ihracatın yaklaşık %90'ını oluşturmaktadır.

Dokuzuncu Ulusal Kalkınma Planı'na ve Dünya Bankası/FAO raporundan elde edilen tahminlere göre, Somali'de yaklaşık 8,9 milyon hektar ekilebilir arazi bulunmaktadır (%75 Küçük Çiftçi - <10 hektar, %25 Büyük ölçekli çiftçiler - >10 hektar) ve bunların yaklaşık 2,3 milyon hektarı yağmur suyuyla sulanan koşullarda ürün verebilmektedir. Geriye kalan 700.000 hektarlık alan, çoğunlukla iki ana nehir olan Shabelle ve Jubba boyunca pompalı veya durgunluk kontrollü sulama ile ürün üretebilmekle birlikte şu anda yalnızca 110.800 hektarı sulanmaktadır. Bu oran, iç savaştan hemen önce sulanan 222.950 hektarın yarısından daha az ve toplam potansiyel sulanabilir arazinin yalnızca %15'ine tekabül etmektedir. Ekilebilir arazinin neredeyse üçte ikisi ülkenin güney kesimlerinde bulunmaktadır. Halihazırda, sektörde düşük seyreden yatırımlar nedeniyle milyonlarca hektarlık alanda potansiyelin çok altında, geleneksel yöntemlerle ekim yapılabilmektedir.

Temel tarım istatistikleri olarak; ekili alanın yaklaşık %25'i sulama sistemleriyle desteklenmektedir. Ülke, yıllık ortalama 610 mm yağış almakta ve ortalama 28°C sıcaklıkla tarımsal üretim için uygun koşullar sağlamaktadır. Somali, toplam uzunluğu 2.300 km'yi aşan iki ana nehre (Juba ve Shabelle) ev sahipliği yapmaktadır ve bu nehirler sulamaya ve tarımsal faaliyetlere katkı sağlamaktadır. Ayrıca Somali, küresel olarak en büyük susam üreticisi (7. Sırada) konumunda olup, tarımsal üretimde önemli potansiyel sunmaktadır. Ayrıca, muz, greyfurt, mango, portakal, limon, misket limonu, guava, papaya, karpuz, domates, marul, soğan, biber, lahana, baklagiller, mısır, pirinç, susam ve hurma alanları ile pamuk üretimine yapılacak yatırımları potansiyel olarak yüksek getiri oranına sahip tarım faaliyetleri olarak belirlenmektedir.

2017'den itibaren gözlenen istatistiki verilere göre; tarım GSYİH'sinin %38'i yani yaklaşık 2,7 milyar ABD doları olarak ölçülmüştür (African Development Bank Group). Somali, ham şeker, pirinç, buğday, makarna ve diğer gıda ürünleri dahil olmak üzere gıdada şu anda büyük ölçüde ithalata bağımlıdır.

C. TARIM SEKTÖRÜ

Stratejik Avantajlar	• Uluslararası aktarma hatlarına yakınlık • Çoğu sektörün dijitalleşmesi ve güçlü bağlantı • Tarım ürünleri için yerleşik ihracat pazarı • Orta Doğu pazarlarında hayvancılığa yüksek talep • Helal hayvansal ürünlere yönelik artan uluslararası talep • Uygun fiyatlı işgücü ve tarım arazisi • Yenilikçi finans sektörü • Genç ve uygun fiyatlı işgücü • Tarım teknolojilerinde inovasyona yönelik yüksek pazar talebi
Hükümet Stratejileri ve Teşvikleri	• Yatırım teşvik bölgeleri • Karma finansman fırsatları • Özel işletmelerin kurulmasında kolaylık • Büyük ölçekli ticari çiftçilik fırsatları • COMESA, IGAD ve EAC aracılığıyla bölgesel pazar erişimi • Rekabet gücünü artırmak için ticaret anlaşmaları
Ticaret Koridorları ve Çevre	• İhracat geliştirme programları • Gümrük Modernizasyonu ve Tek Nokta Sınır Kapıları Programı • Endüstriyel kümelenmelerin ve parkların

	geliştirilmesi • İhracat için ürün sertifikasyonunun geliştirilmesi
Hükümetin Öncelikli Tarım Sektörü Yatırımları	• Değer zincirini (mısır, sorgum, pirinç, börülce, susam, limon, muz) hedefleyerek tarımsal üretim ve verimliliği artırmak • Kırsal kalkınma için sulama altyapısının geliştirilmesi ve rehabilitasyonu • Tarımsal meteoroloji, erken uyarı, kuraklık ve sel yönetimine yatırım yapmak • Tarımsal araştırma ve yayım hizmetlerini geliştirmek • Tarım işletmeciliği modellerine ve tarımsal finansmana yatırım yapmak • Tarımsal mekanizasyon ve dijital inovasyon • Kurumsal kapasiteyi ve yönetişimi güçlendirmek

1. Tarım Kooperatifleri

Tarım kooperatifleri, popüler bitkisel ve hayvansal üretim örgütlenme modelidir. Somali'de tarım kooperatifleri çoğunlukla Gedo, Orta Juba, Aşağı Juba, Aşağı Shebelle, Orta Shebelle, Hiran bölgeleri, Bay ve Bakol bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Tarım kooperatifleri, Somali'nin ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamakta, çiftçilere temel hizmetler sunmakta, verimliliği artırmakta ve gıda güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Ancak sektör, karmaşık bir düzenleyici ortam, pazarlara sınırlı erişim ve yetersiz finansal yönetim gibi birçok zorlukla karşı karşıyadır. Hedefli kapasite geliştirme ve finansal destek yoluyla kooperatifler, yerel, bölgesel ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek şekilde güçlendirilebilecektir.

➤ Güçlü Yönler

- Somali, 8,9 milyon hektardan fazla verimli araziye sahip olup, tarımsal üretim için muazzam bir potansiyel sunmaktadır. Bu ekilebilir arazi, ülkenin çeşitli iklim koşullarıyla birleşerek çeşitli ürün ve hayvancılığı desteklemektedir.
- Tarım, Somali kültüründe derin köklere sahiptir ve çiftçiler arasında kooperatiflerin ve kolektif eylemin gelişimi için güçlü bir altyapı sunmaktadır.

Ayrıca;

- Güçlü topluluk bağları ve kolektif eylem
- Mevcut geleneksel bilgi ve uygulamalar
- Ölçek ekonomisi potansiyeli

bulunmaktadır.

➤ Zayıf Yönler

- Yetersiz altyapı, geleneksel tarım uygulamaları ve tarım kooperatifleri verimlilik durumu ile modern teknolojilere ve girdilere sınırlı erişim gibi çeşitli faktörler nedeniyle potansiyel değerlendirilememektedir.
- Kurumsal yapılardaki yetersizlik düzenleyici denetim ve destek hizmetlerinin eksikliğine yol açmakta, kooperatif yapılarının gelişimini ve etkinliklerini engellemektedir.
- Zayıf değer zincirleri; yetersiz lojistik, depolama ve işleme tesisleri ile yerel, uluslararası pazarlara sınırlı erişim tarım işletmelerinin büyümesini ve kârlılığını kısıtlamaktadır.
- Toplumsal cinsiyet farkındalığı eksikliği, kadınların karar alma, planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerinde göz ardı edilmesi ile kooperatif üyelik yapısının geliştirilmesi; üretim, pazarlama hakkında güncel ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

➤ Fırsatlar

- Altyapı rehabilitasyonu ve yatırımı, kooperatifler çerçevesinde tarımsal verimliliği, pazar erişimini ve katma değeri artırmak için fırsatlar sunmaktadır.
- Modern tarım teknolojilerinin benimsenmesi, çiftçilikte verimliliği, dayanıklılığı ve sürdürülebilirliği artırarak kooperatif gelişimi için fırsatlar sunmaktadır.

- Tarım ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi ve markalaştırılması yoluyla tarımda katma değer potansiyeli sunmakta olup, daha yüksek getiriler için yerel ve uluslararası pazarlara açılmayı mümkün kılmaktadır.
- İklim değişikliği politikaları çerçevesinde eğitim ve girişimcilik programları aracılığıyla sektörün canlandırılması ve kooperatifler içinde inovasyonun teşvik edilmesi sağlanabilir.
- Uluslararası kuruluşlar ve bağışçı kuruluşlar, tarımsal kalkınma girişimlerini desteklemek için kaynak ve uzmanlık sağlayarak kooperatifler için ortaklıklar ve kapasite geliştirme fırsatları sunmaktadır. Dünya Bankası, Kanada, Danimarka, Avrupa Birliği, Almanya, İtalya, Norveç, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Somali Çok Ortaklı Fonu'nu (MPF) destekleyen Dünya Bankası Devlet ve Barış İnşa Fonu dahil olmak üzere BM kuruluşları ve bağışçılarla ortaklık içinde faaliyet göstermektedir. 2013 yılında hükümet öncülüğündeki devlet inşasını, ekonomik büyümeyi ve kentsel kalkınmayı desteklemek ve Somali'nin uluslararası finans kuruluşlarıyla ilişkilerini normalleştirmeye yardımcı olmak amacıyla kurulan MPF, Somali'nin Dokuzuncu Ulusal Kalkınma Planı 2020-2024'ün (NDP9) uygulanmasını desteklemiş ve Dünya Bankası Grubu'nun (WBG) yirmi yılı aşkın bir süreli geri çekilmenin ardından Somali'ye erken dönemde yeniden katılım sağlaması için birincil finansman kaynağı olmuş ve Haziran 2028'e kadar uzatılmıştır.
- Somali'deki tarım kooperatifleri, özellikle susam, muz ve kuru limon gibi ürünler için önemli bir ihracat potansiyeline sahiptir. Bu, ulusal gelire ve ekonomik kalkınmaya önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

➤ Tehditler

- Devam eden iklim değişikliği, tarımsal üretim için önemli tehditler oluşturmakta, ürün kaybı, hayvan kaybı ve gıda güvensizliği risklerini artırmaktadır. Sık sık yaşanan kuraklıklar, seller ve meteorolojik olayları endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.
- Siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar belirsizlik yaratmakta, geçim kaynaklarını aksatmakta ve tarıma yatırım yapılmasını engelleyerek kooperatiflerin dayanıklılığını ve etkinliğini zayıflatmaktadır.

- İthal tarım ürünleri ile plansız yapılan yardımların tarım kesiminde çalışanlarda yaratmış olduğu atalet vb. unsurlar sektörü olumsuz etkilemektedir.
- Küresel emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar ve ticaret kesintileri, tarım kooperatiflerini piyasa risklerine maruz bırakarak kârlılıklarını ve uzun vadeli sürdürülebilirliklerini etkilemektedir.
- Su kıtlığı, arazi bozulması ve doğal kaynakların tükenmesi, sürdürülebilir tarım uygulamalarına zorluklar getirerek uzun vadeli verimliliği ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit etmektedir.
- Çekirge istilası ve hayvancılık salgınları gibi hastalık ve salgınlar kurumsal eksikliklerden dolayı tarımsal üretimi ve gıda güvenliğini olumsuz etkilemektedir.

2. Tarım ve Gıda İşletmeciliği

Somali ekonomisinin omurgasını oluşturan tarım sektörü, yıllar içinde iklim değişikliğinden etkilenmiş olsa da önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle nehir bölgelerindeki zengin toprakları, diğer tarım ürünlerinin yanı sıra tahıl, bakliyat, sebze ve meyvenin yıl boyunca üretimini desteklemektedir. Yıllardır süregiden iç savaş/karışıklıkla boğuşan Somali’de, kısmen normalleşmeyle birlikte önemli miktardaki tarım arazileri çiftlik üretimi için kullanılabilir hale gelmektedir. Orta Doğu ve Körfez Ülkeleri, Somali’nin ürünleri için birincil pazar olmaya devam etse de iyileştirilmiş tarımsal denetim ve sertifikasyon sistemleri yeni pazarlar açma potansiyeli taşımaktadır.

Tarımsal ürünler iş çatışma öncesine ve mevcut potansiyele kıyasla düşük performans göstermektedir ve mahsul çeşitlerinde düşük verimler, öncelikle kötü tarım uygulamaları, teknolojilere düşük erişim, sınırlı yayım hizmetleri ve elverişsiz altyapı nedeniyle sınırlı kalmaktadır.

Federal Hükümet, gıda güvenliğinin iyileştirilmesine öncelik vermiş ve tüm çiftlik girdilerinde gümrüksüz ithalat ve tarım makineleri ve aletleri için uygun yatırım indirimleri ve kesintileri de dahil olmak üzere tarım işletmeleri için çeşitli teşvikler başlatmıştır. İthalat vergi avantajının yanı sıra, tarımsal ihracat ve yerel olarak üretilen tarımsal girdiler çıkış limanında vergilendirilmemektedir. Vergi teşvikleri ve muafiyetleri için açıkça kodifiye edilmiş bir sistem olmamasına rağmen, federal ve eyalet düzeyindeki yetkililerle vergi muafiyetleri müzakere edilebilmektedir.

Tarımsal ürünler arasında iri taneli tahıllar, yağ bitkileri ile meyve ve sebzeler yer almaktadır. Bir zamanlar canlı bir muz ihracat endüstrisi olan ülkede, yıllardır süren yetersiz yatırımlar ihracat sektörünün çökmesine yol açmıştır, ancak yeni girişimlerle üretimin yeniden canlandırılması planlanmaktadır.

Tarımsal girdilerin Türk yatırımcıları için önemli fırsatlar sunduğu değerlendirilmektedir. Çiftçilerin kullandığı tohumların neredeyse tamamı hasattan sonra geri dönüştürülmeye dayalı sürdürülmektedir. Tohum sektöründe geliştirilmiş yüksek verimli, kuraklığa dayanıklı çeşitlerin tanıtılmasıyla üretim önemli ölçüde artırılabilir. Tohum şirketi bulunmamakta, yıllık pazar büyüklüğünün yaklaşık 30 milyon dolar olduğu tahmin edilen sektörde talebin her yıl artması beklenmektedir. Federal Tarım ve Sulama Bakanlığı'na göre, tohum çoğaltma, işleme ve dağıtımında özel sektör yatırımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni çeşitlerin kaydı, Uluslararası Tohum Test Birliği (ISTA) standartlarına göre tohum süreci kayıt sürecini yavaş yavaş iyileştiren federal bir Tarım Bakanlığı kurumu olan Somali Tarım Düzenleme ve Teftiş Hizmetleri'nin (SARIS) yetkisi altındadır.

Sektör, kalkınma ortağı uluslararası şirketlerle, özellikle Somali'ye tarımsal işletme teknolojisi ihraç etmek veya tanıtmak isteyen KOBİ'lerle çalışmaya isteklidir. Güvenlik endişeleri nedeniyle kimyasal gübre ithalatına getirilen kısıtlamalar nedeniyle organik gübre kullanımı yaygın olup kimyasal gübre kullanımı yavaş yavaş popüler hale gelmektedir.

İlaçlama, önemli ölçüde artan zararlı baskısına rağmen keşfedilmemiş alan olarak kalmıştır. Düşük kalite, düşük etkinlik ve Asya'dan ucuz ithalatlar pazara hakim olsa da, yüksek kaliteli ürünlere olan talep artmaktadır. Tarım Bakanlığı'nın tahminine göre, tarım kimyasalları için pazar büyüklüğünün 2030 yılına kadar 80-100 milyon dolara çıkması beklenmektedir.

Tarım sektöründe ölçeklenebilir bir şekilde faaliyet gösteren bir araştırma ve inovasyon merkezi bulunmamaktadır. Yerel akademik kurum/kuruluşlar, kurak arazi çiftçiliği ve iklim açısından akıllı teknolojiler konusunda önde gelen araştırma ve özel araştırma kuruluşlarıyla ortaklık kurmak istemektedirler. Yeni teknolojilerle, özellikle "iklim açısından akıllı" tarım, seralar, düşük maliyetli sulama sistemleri, güneş enerjili su gücü sistemleri ve traktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Türk şirketleri için yerel distribütörler aracılığıyla niş pazar için etkili ve verimli çözümler sunma imkanı bulunmaktadır.

3. Tarım İşletmeciliği

Somali, nadir ve değerli sakız ve reçine ürünlerinin kalitesiyle bilinmektedir. Bu sakızlar ve reçineler, kuzeydeki kurak ormanlarda doğal olarak yetişmektedir (mür ve arap sakızı gibi). Antik çağlardan beri parfüm, gıda endüstrisi ve dini merkezler için kullanılan bu sakızlar ve reçineler, Somali'nin benzersiz ihracat ürünlerinden biridir ve çoğunlukla AB Ülkelerine ihraç edilmektedir.

Yerel olarak sınırlı tarımsal işleme olduğu için gıda ithalatının çoğunluğu BAE ve Türkiye'den yapılmaktadır. İthalat kalemleri arasında; buğday, un, yemeklik yağ, pirinç, şeker, domates salçası, meyve suları, tütün vb. bulunmaktadır. Ülkede yeni fabrikalar kurmaya çalışılmakta nitelikli gıda işleme makineleri talep edilmektedir. Gıda paketleme makineleri talebi yüksek seyretmektedir. Zira, çoğu paketleme ürünü Çin ve BAE'den ithal edilmektedir.

➤ Tarımda yatırım fırsat alanları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Ticari bankalarla ortaklaşa tarımsal ekipman alım, kiralama, hizmetlerine yatırım
- Tarımsal işleme endüstrilerinin kurulması ve mevcut olanların genişletilmesi, (susam değer zincirine yatırım; kabuk soyma, kabuk soyma, tahin vb.)
- Tarımsal ürünlere değer katmak için tarımsal işleme bölgeleri ve sanayi parklarının kurulması
- Şeker işleme yatırımları
- Tarım için kırsal kredi ve mikrofinans hizmetlerinin genişletilmesi
- Çiftçilerin en son tarımsal alet ve ekipmanları kullanma becerilerinin geliştirilmesi
- Bitki sağlığı ve sağlık kontrol tesislerinin kurulması
- Shabelle ve Juba vadilerinde sulama altyapısının geliştirilmesi ve yönetimi. Tarımsal verimliliği artırmak için büyük ölçekli sulama sistemleri ve hizmetlerine yatırımlar
- Tarımsal araştırma, geliştirme ve hizmetlere yatırım
- Kurutulmuş ve taze limon/lime vb. değer zinciri sektörüne yatırım
- Muz ve domates üretimi ve işlemlerini genişletmek için yatırım
- Mısır, sorgum ve pirinç üretim ve işleme yatırımları
- Hurma ve börülce değer zinciri yatırımı
- Bal üretimi yatırımı
- Pamuk üretimi ve değer zinciri yatırımı

- Pestisit kontrol hizmetlerine yatırımlar,
- Bozulabilir ürünler için soğuk hava deposu/soğutmalı taşımacılık yatırımları
- Sera yatırımları

4. Somali'de Yetiştirilen Başlıca Ürünler;

Muz üretimi, tarihsel olarak Somali tarım sektörünün temel taşlarından biri olmuştur. 1991'deki iç savaştan önce Afrika'nın önde gelen muz ihracatçılarından biri olan Somali ihracatı ayda 400.000 tonun üzerinde seyretmekteydi.

Başlıca ihracat pazarları arasında İtalya, Orta Doğu ve çeşitli Avrupa ülkeleri olan muz çeşidi, dayanıklılığı ve lezzetiyle bilinen Cavendish'tir.

İç karışıklığın ardından yaşam kaynağı olarak tekrar tarıma dönüş olmuştur. Son yıllarda, muz endüstrisini canlandırmak için yoğun çaba sarf edilmektedir. Yerel çiftçiler, kaynakları bir araya getirmek ve bilgi paylaşımında bulunmak için kooperatifler kurmuş ve üretim kapasitelerini artırmaya çalışmışlardır.

Toparlanma sürecinde ortaya çıkan başlıca şirketler;

- Dole: Şirket, Somali'nin muz yetiştiriciliği için elverişli ikliminden yararlanarak öncelikle muz yetiştiriciliğine odaklanmıştır.
- Delmonde: Delmonde Foods, özellikle muz üretimiyle bilinen küresel meyve ve sebze pazarında önemli bir oyuncudur. Şirket, Somali de dahil olmak üzere çeşitli ülkelerde faaliyet göstermiştir.
- Somalia Banana Company: Pazarda kilit oyuncu statüsünü yeniden kazanmak için çalışmaktadır.
- Yerel kooperatifler, çiftçiler arasında üretim ve pazarlama çalışmalarını kolaylaştırmak için giderek daha önemli hale gelmektedir.

➤ Gıda Ürünleri

- Mısır
- Sorgum
- Fasulye ve Yer Fıstığı
- Ayçiçeği
- Susam (Sim-sim)

➤ Meyve ve Sebzeler

- Muz
- Mango
- Avokado
- Papaya
- Limon
- Domates
- Soğan
- Kırmızı ve yeşil biber
- Karpuz

➤ Diğer Önemli Ürünler

- Hindistan Cevizi
- Greyfurt

5. Somali'nin İhracatı

Tahıllar/baklagiller, bitkisel yağ, günlük ve sakızlar ile önemli tarihsel geçmişe sahip hayvancılık, hayvan derisi gibi çeşitli ürünler ihracat kalemlerinin başında yer almaktadır.

Başlıca ihracat kalemleri	- Susam ve kurutulmuş limon ile sakız ve reçine - Muz üretimi canlandırılmaktadır ve geleneksel pazarlarında büyük bir geri dönüş yaparak mevcut ortalama haftalık 100 konteynerlik üretim beklenmektedir. - Ayçiçeği tohumları ve soya fasulyesi, önümüzdeki yıllarda hem yerel hem de küresel tohum yağı talebinin etkisiyle ivme kazanması beklenen yeni ürünlerdir. - Meyve ve sebze alt sektörüne yapılan yatırımlar, üretimi istikrara kavuşturmak ve verimliliği artırmak için fırsatlar sunmaktadır. - Girdi tedariki, lojistik ve pazarlamaya yapılan yatırımlar, çok çeşitli meyve ve sebzeler için hem verimliliği hem de kalite iyileştirmelerini destekleyecektir.
Alternatif Pazarlar	- Orta Doğu, Somali ürünleri için ana pazar olmaya devam

	etse de gelişmiş tarımsal denetim ve sertifikasyon sistemleri yeni pazarlar açmaktadır. - Yüksek kaliteli ve kabuğu soyulmuş susam tohumları, AB, Norveç ve Kuzey Amerika'ya genişleyen pazar erişimiyle birlikte artık en çok talep gören ürünler arasında yer almaktadır.
Elverişli Üretim Bölgeleri	Tarımsal üretimin ve ihracatın %95'inden fazlası, iklimi ve verimli toprakları çeşitli ürünlerin üretimini destekleyen güney eyaletleri Jubaland, Güneybatı Eyaleti ve Hirshabelle'den gelmektedir. Neredeyse tüm yerel ve ihracat işlemleri kent merkezlerinde gerçekleşse de ağırlıklı olarak Mogadişu ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Küçük ve orta ölçekli üretim-işleme işletmeleri, üretim bölgelerine daha yakın olan kırsal kesimde yaygındır.

6. Tarımsal Alanlar

Somali'nin çeşitli tarımsal üretimi, farklı tarımsal ekolojik bölgelerine bağlıdır. Zengin toprakları ve elverişli iklimi, diğer tarım ürünlerinin yanı sıra tahıl, bakliyat, sebze ve meyvenin yıl boyunca üretimini desteklemektedir. Toplu ticari üretim nehir kıyılarında yoğunlaşsa da kurak tarımın çoğu bölgede, özellikle de iklim dostu tarım teknolojilerine yeterli ölçekte yatırım yapılırsa, önemli bir potansiyeli bulunmaktadır.

Ekilebilir arazi, FAO tarafından "geçici ekinler altındaki arazi" (çift ekilen alanlar bir kez sayılır), biçme veya yıllık mera ekimi için geçici çayır, pazar bahçeleri veya mutfak bahçeleri altındaki araziler ve geçici olarak nadasa bırakılmış araziler olarak tanımlanan araziye içerir. Kalıcı ekilebilir arazi, her hasattan sonra yeniden ekilmeyen narenciye, kahve ve kauçuk gibi ürünler için ekilen arazi olarak tanımlanır; bu aynı zamanda çiçekli çalılar, meyve ağaçları, fındık ağaçları ve asmaların altındaki araziye de içermektedir. Kalıcı mera ve ekim değişikliği nedeniyle terk edilen arazi, ekilebilir arazi tanımının dışında tutulmaktadır. Ekilebilir arazi, buğday, mısır ve sorgum gibi ürünler için ekilen ve her hasattan sonra yeniden ekilen arazi olarak tanımlanmaktadır. Toplam ekilebilir arazi alanı, toplam ekilebilir arazi alanı ile kalıcı ürünlerin toplam alanının toplamıdır.

7. Bölgeler İtibariyle Tarım ve Hayvancılık

Somali'nin tarımsal iklim koşulları bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir ve güney eyaletleri tarım sektöründe çeşitli yatırım fırsatları sunmaktadır. Güneyde ticari ürün çiftçiliği baskınken, kuzey ve orta bölgelerde hayvancılık önemli bir ekonomik değer olarak öne çıkmaktadır. Altı eyaletin her biri, yatırımcılara yerel doğal kaynak zenginliğinden yararlanan çeşitli tarımsal faaliyetlerde benzersiz fırsatlar sunmaktadır.

a) Jubaland Eyaleti

Jubaland, Somali'nin tahıl ambarı olarak kabul edilmektedir. Eyalet, çok sayıda tarımsal işletme ve gıda yatırım fırsatı sunmaktadır. 1.123 km'ye ulaşan en uzun ve en kalıcı nehre sahiptir. Eyalet, eskiden devlete ait olan ve şimdi kamu-özel sektör ortaklıkları altında yeniden canlandırılması planlanan bazı büyük işletmeleri barındırmaktadır. Ayrıca bir büyük limanın (Kismayo) yanı sıra birkaç küçük limana daha sahiptir. Yatırım fırsatları arasında girdi sektörü, tarımsal işleme, tahıl depolama ve depolama ile bahçecilik ürünleri ihracatı yer almaktadır. Geniş tarım arazileri mevcuttur ve uygun fiyatlıdır. Entegre tarımsal sanayi parkları planlanmaktadır.

b) Güneybatı Eyaleti (SWS)

Bay ve Bakol'dan uzanan ve 300 km'den fazla kıyı şeridine sahip olan SWS, Somali'nin en verimli bölgelerinden biri olup, yatırımcılara çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Eyalet, ülkenin en büyük muz çiftliklerinden bazılarında ev sahipliği yapmaktadır ve Shebelle Nehri'nin yaklaşık 300 km'lik kısmına sahiptir. Mogadişu'ya yakınlığı ve limanına kolay erişimi, SWS'yi cazip bir yatırım noktası haline getirerek çok sayıda tarım ve gıda yatırım fırsatı sunmaktadır. Yatırım çekmek için SWS hükümeti, Jazeera, Afgoye ve Baidoa'da özel ekonomik bölgeler ve sanayi parkları kurmayı planlamaktadır. Başlıca ürünler arasında bahçecilik, iri taneli tahıllar, sakız ve reçineler, ayçiçeği ve bal bulunmaktadır. Tarım arazileri nispeten ucuz seyretmektedir.

c) Hirshabelle Eyaleti

Bölge, yatırımcılara bahçecilik, yağ bitkileri ve iri taneli tahıllar alanında çeşitli fırsatlar sunmakta, tahmini 150.000 hektarlık üretim alanıyla ülkenin en büyük susam üreticisi konumundadır. Susamın yanı sıra başlıca değer zincirleri arasında mısır, fasulye, pirinç ve bahçecilik yer almaktadır. Bölge, Shebelle Nehri'nin yaklaşık 600 km'lik kısmını kapsamaktadır. Bu nehir, kaba taneli tahıllar, pamuk, ayçiçeği ve soya fasulyesi gibi önemli ticari üretim potansiyeli sunmaktadır. Orta Shebelle bölgesinde önemli miktarda tarım arazisi mevcuttur ve ekonomiktir. El Macan adında küçük bir liman bulunmaktadır.

d) Galmudug Eyaleti

Ülkenin orta kesiminde yer alan Galmudug, tarımsal-pastoral faaliyetler için bol miktarda araziye sahiptir. Hayvancılık faaliyetleri arasında deve, keçi ve koyun yer almaktadır. İklim değişikliğiyle birlikte, iklim dostu tarım uygulamalarının benimsenmesi artmış ve eyaletin büyük kentsel alanlarında birkaç sera kurulmuştur. Galmudug aynı zamanda ülkenin en büyük börülce üreticilerinden biridir. Börülce kuşağı 100 km'den fazla uzanır ve yılda 20.000 tondan fazla börülce üretmektedir. Tarımsal girdi, yem üretimi, CSA teknolojileri ve danışmanlık hizmetlerinde yatırım fırsatları mevcuttur. Galmudug eyaleti, ithalat ve ihracatını Hobyo limanı üzerinden gerçekleştirmektedir.

e) Puntland Eyaleti

Afrika Boynuzu'nda bulunan Puntland, ülkenin en hızlı büyüyen bölgelerinden biridir. Kentsel nüfusun temsil ettiği artan talep sayesinde tarım işletmeciliği sektöründe yatırım fırsatları sunmaktadır. Puntland, ülkedeki en düşük yağışı almasına rağmen, tarım sektörü hızlı bir büyüme göstermiştir. Puntland, ülkenin en büyük hurma üreticisidir. Bosaso Limanı, Puntland'ın en büyük limanıdır. Garcaad limanı da yakın zamanda hizmete açılmıştır. Başlıca yatırım fırsatları arasında yem üretimi, hurma yetiştiriciliği, iklim dostu tarım ve danışmanlık hizmetleri yer almaktadır.

f) Somaliland Eyaleti

Somaliland, tarım sektöründeki yatırımcılara iklim dostu tarım, yem üretimi, bahçecilik ve sakız ve reçine gibi çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Guava ve portakalın önde gelen üreticisi olmaya devam etmektedir. Berbera Limanı, ülkenin en büyük limanıdır ve önemli özel sektör yatırımlarından yararlanmaktadır. Somaliland, istikrarlı siyasi ve güvenlik durumunun iş yapmaya olanak sağlayan bir ortam yaratması sayesinde doğrudan yabancı yatırım (FDI) girişinde lider konumdadır.

D. HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

- Tahmini 57 milyon olarak belirtilen canlı hayvan sektöründe; 2024 yılında 6,4 milyon (Somali NTP 2024) hayvan ihraç edilmiştir ve Somali'ye yaklaşık 1 milyar ABD doları gelir sağlanmıştır.
- Hayvancılık sektörü Hükümetin öncelikli yatırımları arasında yer almaktadır.
- Veterinerlik hizmetlerinin, hastalık gözetimi ve kontrolünün ve düzenleyici çerçevelerin güçlendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.
- Üreme, yem bulunabilirliği ve iklime dayanlı hayvancılık sistemlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir.
- İhracat altyapısının, sertifikasyonun ve katma değerin artırılması gerekmektedir.
- Sürdürülebilir mera ile su yönetimi ve hayvancılık sektörü risk yönetimi ile dayanıklılığının geliştirilmesi gerekmektedir.
- Politikalar, araştırmalar ve paydaşlarla koordinasyon yoluyla kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Hayvancılık sektörü Somali ekonomisinin temel taşıdır, hayati geçim kaynakları sağlamakta ve ülkenin gıda güvenliğine ve ihracat gelirlerine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

1991 sonrası iç çatışmanın çalkantılı etkilerine rağmen, bu sektör önemli ölçüde dirençli olmaya devam etmiş ve geçim kaynakları, gıda güvenliği ve döviz gelirleri için önemli bir kaynak görevi görmüştür.

Hayvancılık sektöründe kadınların aktif katılımı önemlidir. Sektör, özünde üretime, katma değere ve döviz birikimine büyük ölçüde katkı sağlamaktadır.

Somaliland'te Berbera, Puntland bölgesinde Bossaso, Jubaland'te Kismayo ve Başkent Mogadişu'daki önemli limanlar aracılığıyla kolaylaştırılan hayvancılık ticareti, hükümetler için hayati bir gelir kaynağı olmakta bütçelerini desteklemede ve temel kamu hizmetlerini desteklemede kritik bir rol oynamaktadır. Sektör, yurtiçinde özellikle kadınlar için önemli istihdam fırsatları yaratmaktadır. Kadınlar, et satışı, süt üretiminin yanı sıra kemik mücevher gibi yan ürünlerin işlenmesinde yer alarak hayvancılık ticaretinin ayrılmaz bir parçası konumundadır. Sektör aynı zamanda yerel topluluklar için gıda ve beslenme güvenliğini de artırmaktadır.

Savaş sonrası zorluklarla karşılaşmasına rağmen, sektör büyümeye devam etmiştir. Yüksek alım oranları ve genişleyen ihracat faaliyetleri ile daha fazla gelişme potansiyeli göstermektedir. Sektörün zorlu koşullar altında bile uyum sağlama ve gelişme kapasitesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Özetle hayvancılık sektörü, kadınların önemli katkılarıyla desteklenen, dinamik ticaret ağlarıyla sürdürülen, sosyoekonomik istikrarı ve kalkınmayı yönlendirmede Somali ekonomisinin dayanıklı bir ayağı olarak ortaya çıkmaktadır.

1. Hayvancılık Türleri:

- Sığır: Esas olarak et ve süt için yetiştirilir. Somali sığırları sert iklim koşullarına adapte olmuştur.
- Koyun: Et, yün ve post için yetiştirilir. Koyun çiftçiliği ülke genelinde yaygındır.
- Keçi: Keçiler et, süt ve post için hayati öneme sahiptir. Kurak ve yarı kurak bölgelere adaptasyonları uygundur.
- Deve: Tarihsel olarak Somali'de develer ulaşımın, ticaretin yanı sıra süt ve et üretimi için hayatın çok önemli bir parçasıdır. Develer kurak bölgelerde özellikle önemlidir ve

Somali'nin iklimine iyi adapte olmuşlardır. Ayrıca, sosyo-ekonomik hayatın da önemli bir parçası olagelmış, zenginliğin bir ölçüsü sayılmış ve çeşitli uyumsuzluklarda tazmin kıstası olarak kabul edilmiştir.

2. Ekonomik Önemi:

- İstihdam: Hayvancılık, özellikle kırsal alanlarda nüfusun büyük bir bölümüne geçim kaynağı sağlamaktadır.
- İhracat: Somali, özellikle Orta Doğu ülkelerine canlı hayvan ve çeşitli pazarlara post ve deri ihraç etmektedir.

3. Hayvancılık Sektörünün Karşılaştığı Zorluklar

Somali'nin hayati önem taşıyan hayvancılık sektörü, istikrarını ve büyüme potansiyelini önemli ölçüde etkileyen birçok kalıcı zorluklarla sınanmaktadır. Bu zorluklar arasında; tekrarlayan kuraklıklar, ihracat yasakları, yetersiz altyapı ile çeşitli sosyo-ekonomik ve çevresel faktörler yer almaktadır.

Somali'nin hayvancılık sektörünün karşı karşıya olduğu en acil zorluklardan biri, başlıca ihracat pazarları olan Suudi Arabistan tarafından uygulanan ve tekrarlayan döngüsel yasaklardır. Bu yasaklar, esas olarak hayvan sağlığı endişeleriyle, 1988'den beri düzensiz olarak uygulanmış ve sektörü ciddi şekilde aksatmıştır. Suudi Arabistan tarafından uygulanan en son hayvancılık yasağı, 2017'den-Mart 2022'ye kadar beş yıldan fazla sürmüştür. 2015 ve 2016'da Somali'nin hayvancılık ihracat kayıtları sırasıyla 5,3 milyon ve 4,7 milyon baş iken 2024 itibariyle 6.4 milyona ulaşmış ve önemli ve istikrarlı bir büyüme göstermiştir. Ancak 2017'de hayvancılık yasağı, şiddetli kuraklıkla birleşince sektöre büyük oranda kalıcı zararlar vermiştir.

Sonuç olarak, sektördeki istikrarsızlık, piyasa öngörülebilirliğini zayıflatmakta ve hayvancılık ticaretine bağımlı milyonlarca kişinin geçim kaynaklarını tehlikeye atmaktadır. Tekrarlanan döngüsel hayvancılık yasakları ülkeye milyonlarca dolar döviz kaybına mal olabilmektedir.

Öte yandan;

- Su Kıtlığı: Sık kuraklıklar, hayvancılık için su bulunabilirliğini azaltmaktadır, bu da sağlıklı bir doğal ortama ve daha düşük üretkenliğe yol açmaktadır. Ayrıca, su

kaynaklarına sınırlı erişim, hayvan sağlığını etkileyebilmekte, ölüm oranlarını artırabilmektedir.

- Yem Erişimi: Mera alanlarının aşırı otlatma ve arazi yapısından dolayı bozulması, kaliteli yem ortamını zorlaştırmaktadır.
- Hastalık ve Sağlık Sorunları: Yaygın hastalıklar hayvanlarda, ağız ve ayak hastalığı, küçük ruminant vebası (PPR) ve Newcastle yalancı veba hastalığı bulunmaktadır. Salgınlar üretkenlik ve ticaret üzerinde önemli etkilere yol açabilmektedir.
- Veterinerlik hizmetlerine ve aşılama sınırlı erişim, hastalık sorunlarını daha da kötüleştirebilmektedir.

4. Hayvan Sağlığı ve Hastalık Endişeleri

Somali'nin hayvancılık sektörü, hayvan sağlığı ve hastalık kontrolüyle ilgili önemli zorluklarla boğuşmaktadır. Yetersiz veterinerlik hizmetleri ve hijyen altyapısı, etkili hastalık yönetimini engellemekte ve hayvan popülasyonları arasında bulaşıcı hastalıkların yayılmasını daha da kötüleştirmektedir. Şarbon, brusella ve bulaşıcı plevra pnömonisi gibi hastalıklar, hayvanların sınırlı su kaynakları etrafında toplandığı ve hastalık bulaşmasını kolaylaştıran kuraklık dönemlerinde daha da kötüleşen tehditler oluşturmaktadır. Ticaret yolları boyunca yeterli sağlık testi yapılmadan hayvanları uzun mesafelere taşıma uygulaması, hastalık risklerini daha da artırmaktadır.

Yetersiz karantina tesisleri ve izleme imkanları, bu zorlukları daha da kötüleştirmekte ve sektörün uluslararası hijyen standartlarını karşılama yeteneğini sınırlayarak pazar erişimini kısıtlamaktadır.

5. İklim Değişikliği Etkileri:

Somali'nin hayvancılık sektörü iklim değişikliğine karşı oldukça savunmasızdır ve sık sık şiddetli kuraklıklar, seller ve diğer aşırı hava olayları yaşanmaktadır. Somali'nin Kuraklık Etkisi ve İhtiyaç Değerlendirme Raporu'na göre, ardışık yağmurlu mevsimlerin ardından gelen 2017 kuraklığı gibi yıkıcı etkiler, yaklaşık 350 milyon ABD doları değerinde hayvansal kayıplara neden olmuştur.

Ayrıca, iklimsel anormallik sadece genel hayvancılık nüfusunu azaltmakla kalmamış, aynı zamanda süt verimlerinin, vücut ağırlıklarının azalmasına ve hastalıkların artmasına neden olmuş ve yaklaşık 1,2 milyar ABD doları ekonomik kayba yol açmıştır. Ortaya çıkan gıda

güvensizliği, çoban topluluklarını üreme hayvanlarını satmaya zorlamış ve kırsal nüfusun karşılaştığı ekonomik zorlukları daha da kötüleştirmiştir.

İklim değişikliği geleneksel otlatma düzenlerini bozmuş, su ve meraları olumsuz etkilemiştir, bu da çobanları mera ve su aramak için daha uzun mesafelere göçe zorlamış, hayvan hastalıklarının yayılmasına neden olmuştur.

6. Mevsimsel Etkenler

Mevsimsel değişkenler hem hayvancılık ihracatına olan talebi hem de arzı etkilemektedir. Mekke'nin yıllık Hac mevsimi en önemli mevsimsel etkenlerin başında gelmektedir. Son beş yılda Somali, toplam ihracatın yaklaşık %90'ını oluşturan 20 milyondan fazla koyun ve keçi ihraç etmiştir. Somali dahil Afrika Boynuzundan gelen koyun ve keçiler, lezzetleri ve boyutları nedeniyle pazarda önemli bir rol oynamaktadır ve Somali ürünlerini tüketiciler arasında tercih edilebilir kılmaktadır.

7. Güvenlik ve Çatışma:

İstikrarsızlık, devam eden terör eylemleri ve çatışmalar, hayvancılığı ve pazarlara erişimi aksatmaktadır. Güvenlik sorunları, otlatma alanlarına erişimi engelleyebilmekte ve ticaret yollarını etkileyebilmektedir. Ayrıca, terör örgütü tarafından ek vergi/haraç/pay alınması da sektörü olumsuz yönde etkilemektedir.

8. Altyapı ve Kurumsal Kapasite Eksikliği

Somali'deki hayvancılık sektörü, veterinerlik hizmetlerine, karantina tesislerine ve kritik ulaşım ve depolama altyapısına sınırlı erişim dahil olmak üzere yetersiz altyapıdan mustarıptır. Ulusal bir mera yönetim sisteminin olmaması, düzenlenmemiş otlatma uygulamaları ve çevresel bozulmalar, sektörün sürdürülebilirliğini daha da tehlikeye atmaktadır. Ayrıca, hayvancılık ticaret yolları boyunca su ve yem kıtlığı, özellikle kurak mevsimlerde önemli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Su altyapısına ve yem üretimine yeterli yatırım olmaması, kıtlıkların olumsuz etkilerini daha da kötüleştirerek, nakliye sırasında

hayvan ölümlerine ve limanlara vardığında pazarlanabilir ağırlıklarının azalmasına yol açmaktadır.

- Ulaşım: Elverişsiz yol altyapısı, hayvancılığı ve hayvancılık ürünlerini pazarlara taşıma yeteneğini etkilemektedir.
- Pazar Erişimi: Hayvancılık ürünlerini işleme ve satma için yetersiz tesisler, geliri ve pazar fırsatlarını sınırlamaktadır.

9. Somali'nin Hayvancılık Sektöründeki Fırsatlar

Önemli zorluklara rağmen hayvancılık sektörü, ekonomik büyümeyi teşvik edebilecek, gıda güvenliğini artırabilecek ve önemli gelir üretebilecek çok sayıda fırsat sunmaktadır. Bu fırsatlar, sektörün istihdam yaratmadaki, ihracat yoluyla gelir yaratmadaki ve gıda güvenliği ve döviz gelirlerine olan katkısından kaynaklanmaktadır.

g) İstihdam Sağlama

Hayvancılık sektörü Somali'de önemli bir istihdam kaynağıdır ve nüfusun %65'inden fazlasını doğrudan veya dolaylı olarak istihdam etmektedir. Hayvan yetiştirici ve bakıcıları ile tüccarları, kasapları, nakliyecilerin yanı sıra yem, veterinerlik hizmetleri ve ekipmanları gibi temel kaynakları sağlayan girdi tedarikçilerini kapsamaktadır. Sektörün üretkenliğini ve verimliliğini artırmak yalnızca geçim kaynaklarını desteklemekle kalmaz, aynı zamanda değer zincirinin çeşitli segmentlerinde yer alan ekonomik faaliyetleri de artırmaktadır.

h) Gelir Yaratma

Hayvancılık ticareti ve ihracatı Somali'nin gelir yaratmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Özellikle Berbera, Bossaso, Mogadişu ve Kismayo gibi büyük limanlar aracılığıyla hayvancılık ticaretinin vergilendirilmesi yerel ve ulusal yönetimler için önemli gelir sağlamaktadır. Mevut limanlara ek olarak diğer eyaletlerde yeni liman inşa etme çalışmaları da devam etmektedir. Zira, yüzyıllar boyunca Zeila, Bullaxar, Berbera, Bosaso, Alula, Eyl, Hoby, El Maan, Mogadişu, Merca, Barawe, Kismayo liman işletmeciliği ve bu limanların ticaretteki rolü tarihsel olarak her zaman önemli olmuş, Hint, Arap, Osmanlı, Mısır, Yemenli, Avrupalı ve Somalili tüccarlar bu limanlarda ticareti yürütmüşlerdir.

Somali, son beş yılda yaklaşık milyonlarca canlı hayvan ihraç ederek ekonomiye 3-4 milyar ABD doları civarında kaynak enjekte etmiştir. 2023'te Somali'den ihraç edilen hayvanların değeri en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Hayvancılık ihracatı %92 artarak 2022'deki 558,4 milyon ABD dolarından 2023 ve 2024'te 1 milyar ABD dolarını aimıştır. Bunun başlıca

nedenleri Hac için artan mevsimsel talep ve Suudi Arabistan'ın beş yıldan uzun süredir yürürlükte olan hayvancılık yasağını 2022'nin sonunda kaldırmasıdır. Değer açısından, Somali'nin hayvancılık ihracatının ilk kez bir milyar ABD dolarına ulaştığı en yüksek rekor hayvancılık ihracatıdır. Bu gelir, özellikle Somaliland ve Puntland gibi limanların hayati ekonomik merkezler olarak hizmet verdiği bölgelerde hükümet bütçesini, altyapıyı ve kamu hizmetlerini desteklemede önemli bir rol oynamaktadır.

i) Gıda Güvenliği

Somali'nin hayvancılık sektörü, özellikle nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan bakıcı ve yetiştiricileri için geçimlerini sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. İklim değişkenliği ve piyasa kesintileri gibi zorluklara rağmen, sektörün et, süt, deri ve diğer ürünleri tedarik etmede sektör önemli rol oynamakta dış yardıma olan bağımlılığı azaltmaktadır.

j) Döviz Kazançları

Hayvancılık Somali için başlıca döviz kazancı kaynağı olup, özellikle Kenya, Cibuti, Orta Doğu'ya çoğunlukla canlı hayvanlar ve yan ürünleri ile yapılan ihracat gelirleriyle, Sektörü, Somali diasporasından gelen para transferlerinden sonra ikinci en büyük döviz kaynağı haline getirmektedir. Son yıllarda, Somali hayvancılık ihracatından yaklaşık 3-4 milyar ABD doları kazanmıştır ve bu kazanç ta ulusal ekonomiyi istikrara kavuşturma ve uluslararası ticaret dengelerini desteklemedeki önemini vurgulamaktadır.

10. Güncel Gelişmeler

a) İyileştirilmiş Veterinerlik Hizmetleri:

- Aşılama Programları: Aşılama kapsamını iyileştirme ve hayvan hastalıklarını kontrol etme girişimleri ile hayvancılık hastalıklarını kontrol etme ve veterinerlik hizmetleri iyileştirilmektedir.
- Eğitim: Veteriner hekimleri ve hayvancılık çiftçilerini hastalık yönetimi ve hayvancılık konusunda eğitim vermek için çeşitli ulusal ve uluslararası programlar düzenlenmektedir.

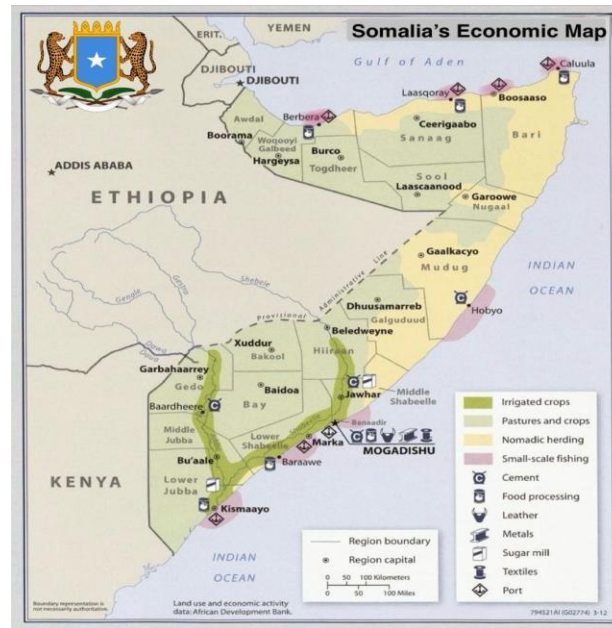
k) İklim Dayanıklı Uygulamalar:

- Su Yönetimi: İklim değişikliğinin hayvancılık üzerindeki etkilerini azaltmak için yeni girişimlerde bulunmak kuraklık sırasında hayvanları desteklemek için su depolama ve yönetim sistemlerinin geliştirilmesi çalışmaları yürütülmektedir.
- Yem Çözümleri: Kuraklığa dayanıklı yem ve ek yem seçeneklerinin araştırılması yapılmaktadır.

l) Pazar Erişimi ve Altyapı:

- İyileştirilmiş Altyapı: Hayvancılık ve ticaretle ilgili altyapıyı iyileştirme yatırımları ile yolların, hayvancılık pazarlarını ve işleme tesislerinin iyileştirilmesi çabaları devam etmektedir.
- İhracat Fırsatları: İhracat pazarlarının ve katma değerli ürünlerin genişletilmesi çalışmaları yürütülmektedir.

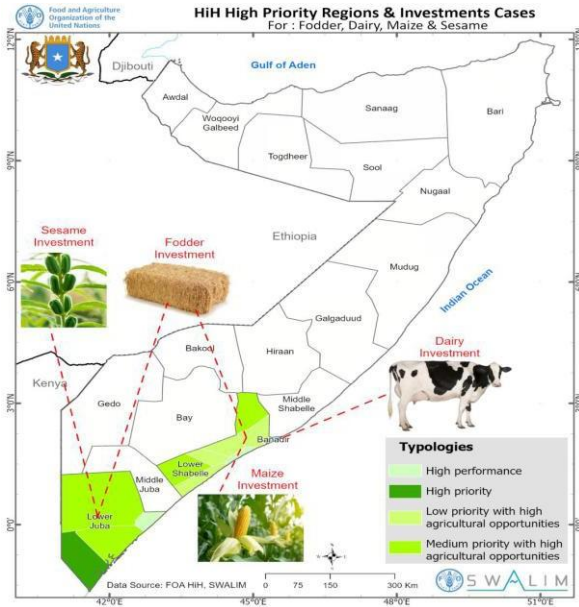
E. SOMALİ EKONOMİK HARİTASI ve YÜKSEK YATIRIM ÖNCELİKLİ BÖLGELER

1. Yatırım Alanları

Somali, tarım ve hayvancılığa dayalı güçlü bir ekonomik yapıya sahiptir. Ülke; susam, mısır, yem ve süt ürünleri alanlarında hem iç pazar hem de ihracat odaklı önemli yatırım fırsatları

sunmaktadır. Artan nüfus, kentleşme ve ithalata bağımlılık, bu sektörlerde yerel üretimi stratejik hâle getirmektedir.

a) Susam Yatırım Alanı

Somali, küresel ölçekte en büyük susam ihracatçılarından biridir. Susam, hem iç tüketim hem de ihracat için üretilen başlıca yağlı tohumdur. Güney-Orta Somali, özellikle yüksek üretim potansiyeline sahiptir. Susam küspesine hayvan yemi olarak yoğun talep vardır.

b) Mısır Yatırım Alanı

Mısır, Somali'nin temel gıda ürünlerinden biridir. Gıda ithalatını azaltma, katma değerli üretim ve zenginleştirme programlarında stratejik öneme sahiptir. Mısır unu işleme fabrikası kurarak ithalatın ikame edilmesi planlanmaktadır.

c) Süt Yatırım Alanı

Somali, süt ve süt ürünlerinde büyük ölçüde ithalata bağımlıdır. Artan nüfus ve kentleşme, talebi hızla yükseltmektedir. Hükümet, günlük taze süt üretimini 2025'te 3.460 litreden, 2029'da 7.900 litreye çıkarmayı hedeflemektedir. Süt tozu ithalatına alternatif olarak günlük süt üretiminin arttırılması ve 8.000 süt çiftçisi için sürdürülebilir pazar oluşturulması planlanmaktadır.

d) Yem Yatırım Alanı

Somali, dünyanın en büyük canlı hayvan tedarikçilerinden biridir. Buna rağmen ülkede %34 yem açığı bulunmaktadır (FAO, 2022). Bu durum yem üretimini stratejik bir yatırım alanı hâline getirmektedir. Yem üretiminin artırılarak yıllık 58.000 ton kuru madde üretimi sağlanması planlanmaktadır.

F. SOMALİ LİMANLARI

Ülkenin dört derin su limanı bulunmaktadır. Bunlar, ekonomik merkezler olan Mogadişu, Berbera, Kismayo ve Bosaso'da bulunmaktadır.

Büyük çok uluslu kargo ve nakliye şirketleri Mogadişu ve Berbera'da faaliyet göstermektedir ve halihazırda önemli trafik hacimlerini idare edebilecek donanımına sahiptir. Örneğin, Maersk Line 2018 yılında Somali'deki faaliyetlerine yeniden başlamıştır. Benzer şekilde, DP World yakın zamanda Berbera limanını genişletmek ve Berbera-Tog Wajaale karayolu koridorunu sınıra ve oradan da Etiyopya'nın karayolu ağına kadar genişletmek için 442 milyon ABD doları yatırım yapmıştır.

Ayrıca, Berbera Limanı'na yakın Berbera Ekonomik Bölgesi'nin (BEZ) geliştirilmesi, onu Afrika Boynuzu için yeni entegre denizcilik, lojistik ve sanayi merkezi konumuna getiriyor. DP World ve ortakları, koridor boyunca tedarik zinciri altyapısını geliştirmek için önümüzdeki on yıl içinde 1 milyar ABD dolarına kadar yatırım yapmayı planlamaktadır.

Figure 3: Somalia's ports

Bölgesel ticaretin genişleme potansiyelinin yanı sıra, Orta Doğu ülkeleri en büyük tarımsal ürün ithalatçıları arasındadır. Somali'nin yakınlığı ve düşük sevkiyat süreleri ve maliyetleri, mükemmel bir nakliye avantajı ve taze ürün ihracatının artırılması için büyük bir potansiyel sunmaktadır. Örneğin, Somali'den Suudi Arabistan'a muz ihracatı, Latin Amerika'dan yapılan diğer ihracatlara kıyasla 14 günden daha kısa sürmektedir; Latin Amerika'dan yapılan diğer ihracatlar ise 30 güne kadar sürebilmektedir.

G. SOMALİ'NİN ÖNEMLİ BÖLGESEL, ULUSLARARASI ÜYELİKLERİ

1. IGAD

Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD)'ın öncelikle barış, güvenlik ve istikrarın desteklenmesi, kurumsal kapasite geliştirme ve dirençlilik programları ile siyasi uzlaşma çalışmaları bulunmaktadır.

Güvenlik alanı dışında, kalkınma ve kurumsal kapasite geliştirme çabalarını koordine etmekte, bölgesel entegrasyon çalışmaları kapsamında, malların, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımını teşvik ederek ve sınır ötesi ticaret için uygun bir ortam yaratarak sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.

2. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)

2018'de COMESA'ya (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı) 21. üye olarak kabul edilen Somali'nin bölgesel bir ekonomik topluluğa katılımını ifade etmektedir. Bu katılım, Somali'nin COMESA'nın ticari entegrasyon ve işbirliği hedeflerine katılımını ve önceki tercihli ticaret bölgesinin (PTA) halefi olan bu organizasyona yeniden katılmasını sağlamaktadır.

3. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)

Somali, devletler arasında işbirliğini güçlendirmek ve İslam dünyasının haklarını korumak amacıyla 1969 yılında kurulmuş İİT'nin aktif bir üyesi olarak teşkilatın faaliyetlerine katılmaktadır.

4. Afreximbank Üyeliği

Somali, Afrika İhracat-İthalat Bankası'nın (Afreximbank) üyeliği, ülkenin sürdürülebilir ekonomik dönüşüm, ülkenin ticaret ve endüstriyel altyapısının iyileştirilmesi için önemli bir gelişmedir.

Bu dönüm noktası niteliğindeki anlaşma, özellikle Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Alanı (AfCFTA) çerçevesinde ticaret yoluyla bölgesel ve kıtasal kalkınmada kilit bir oyuncu olma yolunda atılmış bir adımdır. Bu ortaklık, Somali'nin devam eden yeniden yapılanma ve ekonomik çeşitlendirme çabaları için önemli olup finansal ve teknik destek için yeni kapılar açmaktadır.

5. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)

EAC, sekiz ortak devletten oluşan bölgesel bir hükümetlerarası kuruluştur: Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Ruanda, Somali, Güney Sudan, Uganda ve merkezi Tanzanya'nın Arusha kentinde bulunan Birleşik Tanzanya Cumhuriyetidir. Somali, 4 Mart 2024'te tam üye olmuştur.

EAC, tahmini 330 milyonu aşkın vatandaşa ev sahipliği yapmakta ve bunların %30'undan fazlası kentsel nüfustan oluşmakta olup, yenilenen ve canlandırılan Doğu Afrika için büyük stratejik ve jeopolitik öneme ve Somali için büyük beklentilere sahip bir organizasyondur.

6. Afrika Birliği (AfB) Üyeliği

Somali, Afrika'da politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi için oluşturulan Afrika Birliği'nin bir üyesi olup, örgütün amaçlarına ulaşmak için diğer Afrika ülkeleriyle birlikte çalışmaktadır.

Somali, Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Alanı'nın onaylanmasında şu anda ileri bir aşamada değildir. AfCFTA, Afrika içi ticareti hızlandırmayı ve Afrika'nın küresel pazardaki ticaret konumunu, ortak sesini güçlendirerek ve küresel ticaret müzakerelerindeki politika alanını genişleterek güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Somali, Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılım sürecindedir.

Somali'nin ayrıca diğer Afrika ve Asya ülkeleriyle çeşitli ikili ticaret anlaşmaları bulunmaktadır. Onaylanmasıyla birlikte, COMESA ve EAC gibi alt bölgesel tercihli ticaret

bölgelerinde bulunan politika alanlarının ortak bir düzenleyici çerçeve sunması ve böylece birden fazla kural setinin yarattığı karışıklığı azaltması beklenmektedir. Bu tercihli erişim ve ticaret anlaşmaları, Somali ürünlerinin (özellikle tarımsal ürünlerinin) uluslararası pazarlara ulaşma kabiliyetini artıracak ve ülkenin ürün ve hizmetlerinin küresel pazarda inovasyon ve dolayısıyla rekabet gücünü artırma potansiyeli sunacaktır.